

SZEMLE

Csáky S. Piroska: Könyv, könyvtár, olvasó. Művelődéstörténeti tanulmányok. Újvidék, 1997. Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság. Magyar Tanszék. 335. l.

A szerző a vajdasági magyar könyvkultúra ismert kutatója és terjesztője, akinek nevéhez számos tanulmány és cikk, valamint több alapvető feltáró és értékmentő mű kapcsolódik. E művelődéstörténeti tanulmányokat tartalmazó kötete – gazdag tartalma ellenére – csak szerény vázlatát mutatja be annak a jelentős és remélhetőleg még sokáig folytatódó és tovább gazdagodó életműnek, amelynek legfőbb tárgya a jugoszláviai magyar könyv volt. A könyvtörténeti kutatásoknak az az ága, amelyet Csáky S. Piroska leginkább művelt: a könyv társadalmi funkciójának, a „befogadó”-nak a vizsgálata önmagában is érdekes és időszerű vállalkozás már csak azért is, mert az irodalomtörténet az olvasóközönségre korábban alig fordított figyelmet. Munkásságának jelentőségét még tovább növeli az a körülmény, hogy vizsgálódásai tárgyául a Vajdaság magyar könyvkultúráját választotta, egy olyan közösséget, amelyről sokáig vagy túlságosan kevés vagy csak torz ismereteink voltak. Elég, ha a közelmúltban változatlan formában ismét megjelentetett Révai Lexikon 20. kötetében a délvidéki irodalomról olvasható lekezelő megállapításra vagy pedig a Szeli István által idézett azon véleményre utalunk, amely szerint „a Vajdaság talaja a szellemi művelődés számára a priori terméketlen.”

Csáky S. Piroska egy helyen György Lajost, az erdélyi magyar irodalom neves kutatóját és

bibliográfusát jelölte meg példaképének, akinek tevékenysége szintén arra irányult, hogy szellemi életünk jelenségeit azok feltárásával nyilvánosságra hozza és megmentse a feledéstől. Hivatkozhatott volna akár sokkal korábbi példákra is: Czvittinger Dávidtól Sándor Istvánon keresztül Horányi Elekig, nemzeti bibliográfáink és irodalomtörténet-írásunk megteremtőiiig, akik szintén tudták, hogy a magyar szellem eredményeinek számbavételével és nyilvánosságra hozásával nem csak egy szaktudománynak, hanem a tudatos manipuláció által rossz hírbe hozott nemzetnek is szolgálatot tesznek. A szerzőnek a rosszindulat mellett szintén szembe kellett szállnia a hazai sznobság és közöny úgy látszik időfelettinek bizonyuló szövetségével is, amikor szűkebb hazája, a Vajdaság magyar szellemi életét leginkább tükröző könyvkultúráját vette vizsgálat alá.

Mindezt olyan időszakra időzítette, amikor a történelem kisebbségi sorsra juttatta az ott élő magyarságot. *A vajdasági magyar könyvek 1918–1941* (Újvidék, 1984.) c. bibliográfia összeállításával tette meg a szerző az első lépést magyar szellem két háború közötti hiteles képének a megrajzolásához, amikor is számba vette az időszak teljes vajdasági magyar könyvtermését. E munkája, valamint *A jugoszláviai magyar könyv 1945–1970*. (Újvidék, 1973.) c. összeállítása azért is nagy jelentőségű, mert sajnos mindkét korszakban csak nagyon hiányosan érkezhettek Magyarországra – még a nagykönyvtárainkba is – az ott megjelent magyar könyvek.

A tanulmánykötet többi könyvtörténeti tanulmánya is a Vajdaság művelődéstörténetét

gazdagítja. Olvashatunk többek között a két világháború közti időszak könyv- és lapkiadásának helyzetéről, az alsólendvai és a becsei nyomdák történetéről, a *Magyar Szó* 1945 utáni kiadói tevékenységéről, a vajdasági naptárkiadás egy évtizedéről és egy korábban alig kutatható témáról: az 1945–1995 közötti vajdasági magyar nyelvű egyházi kiadványokról.

Külön fejezetben találhatók a könyvtárakkal kapcsolatos írások, amelyekben a könyvtárosképzés, a bibliográfia-készítés, a hungarika-kutatás és az olvasószolgálat kérdéseiről olvashatunk. A 4. fejezet az olvasással kapcsolatos írásokat, az utolsó pedig kapcsolattörténeti cikkeket tartalmaz. Ezek között található pl. a „Vuk és az Egyetemi Nyomda” c. cikk, amely először a *Magyar Könyvszemlében* jelent meg. E zárófejezetben kapott helyet az a bibliográfiai összeállítás is, amely a jugoszláv népek 1957–1987 közti magyar nyelvű irodalmát tartalmazza. A kötetnek a magyar-délszláv szellemi kapcsolatok történetével foglalkozó írásai harmonikusan kapcsolódnak a vajdasági magyar kultúrát bemutató tanulmányokhoz és cikkekhez, és ez akár jelképesnek is tekinthető.

KÓKAY GYÖRGY

Szilágyi Márton: Kármán József és Pajor Gáspár Urániája. Debrecen, 1998. Kossuth Egyetemi Kiadó, 4911. (Csokonai Könyvtár 16.)

A recenzens – a 18. század irodalmának fiatal kutatójaként – nehezen tudja (tudná) elfogultságát leplezni a könyvvel kapcsolatban. Szilágyi Márton monográfiát írt, a nagy irodalomtörténetek korábban szinte kizárólagos műfaját jelentősen átértelmezve, poétikáját újrafogalmazva. A szerzőt idézve: „Ez a könyv kísérlet, több szempontból is. Tárgya a XVIII. század végének egyik legfontosabb folyóirata, a Kármán József és Pajor Gáspár szerkesztette *Uránia*. Önmagában egy ilyen típusú vizsgálat is kísérlet lenne, hiszen monografikus igényű, sajtótörténeti vizsgálatok nem születtek az utóbbi időben egyik XVIII. századi, hazai fo-

lyóiratról sem. Csakhogy ambícióm az volt, hogy ennél tágabb területet fogjak át.” (7.)

A könyvben alkalmazott módszer sok szempontból tanulságos, ezért nem lesz érdektelen – talán a szakma szempontjából sem –, ha recensens nem pusztán a kötetben felmutatott eredményeket ismerteti, hanem teszi ezt a kötetkompozíció elemzésén keresztül. Már csak azért is választható ez a megközelítési mód, mert a könyv egyes fejezetei önálló publikációkként korábban jórészt már olvashatók voltak. Az újdonság nem – csak – az eredmények újbóli kimondásában, hanem a kimondás megformáltságában, kompozícióba rendezésében található fel.

A szerző már az idézett mondatokban szakít bizonyos hagyománnyal: a tárgy valóban az *Uránia*, de nem „csak” a folyóiratnak a története. Erre utal már az eső hallásra „furcsának” tűnő cím is. Eleve leszámol annak lehetőségével, hogy a könyvben egy folyóirat saját korabeli – és tegyük hozzá: a hagyomány által kialakított – kontextusából kiszakított történetét fogjuk olvasni. A folyóirat két személy „tulajdonává” válik. Az, hogy Pajor neve a mellérendelő szerkezetben egyenrangúságot fejez ki, nem kellene, hogy meglepő legyen. Eddig is tudtuk, hogy két fő(?) szerkesztője volt a lapnak. De nem mindegy az, hogy a két személy a címben is egyenrangúnak „neveztetik.” Ez már valóban ütközhet – korábbi – elvárásainkkal. (A recenzens ezen a ponton, a könyv elolvasása után nem érti, hogy Schedius neve miért nem szerepel a címben.)

Az első fejezetben a szerző kritikátörténeti szempontokat alkalmazva próbálja meghatározni, körülírni azt a hagyományt – és annak születését –, amelyből eddig Kármán- és a csak vele kapcsolatban említett *Uránia*-repciónk eredeztethető. Meggyőzően bizonyítja, hogy Kármán-képünk mögött a Toldy Ferenc nevéhez köthető történetietlen átértelmezés és „újrafelfedezés” (valójában annak félreértése) áll. Toldy az első, aki számára nem az *Uránia* a fontos, hanem egy kiindulópontként jellemezhető fikatív – hiszen bizonyos okok miatt „létrehozott” – személy, akit ő Kármán Józsefnek